

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 6

Årgång 69

2014

Tomtemor Ingrid och Tomtefar Roy. Foto Leif Boström

När Jultomten var barnvakt

sidan 10

Profilen - Esther O'Hara

sidan 12

Hänt på bögda ...

sidan 16

Copyright
Kungahuset.se

HKH Kronprinsessan Victoria

Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Innehåll

Ordföranden har ordet	3
Tankar i tiden -Viktoria Hallberg	4
Anna i Nordgården berättar	5
Knektarna fick extramat till jul	7
Välkommen i gänget	7
Tomten i folktron	8
När jultomten var barnvakt	10
Julminnen från omkring 1950	11
Nominera årets hembygdsbok	11
Profilen - Ester O'Hara	12
Helt naturligt - Julskinkan ingen gammal sed ...	14
Vill Ni bli årets hembygdsförening?	15
Hänt på bögda - Vegby, Ullene, Kinnekulle och Ryda	16
Festligt när Bjärke fyllde 80 år	18
Verner Lindblom död	19
Kulturarv i sociala nätverk	20
Hembygdsskribenter på skolbänken	21
Hallå där - Monika Moberg	22
Läsvärt i korthet	22
Tankar ve julakaffet	22
Studieförbundet informerar	23
En tidnings förändring	24

För redigering/layout svarar Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, Vårgårda, och tidningen trycks hos Rydins Tryckeri AB, Nossebro.

Utgivningstider är 22-28 febr, 15-21 apr, 24-30 juni, 24-30 aug, 26-30 okt, 24-28 nov.

Senaste manusdag 6 veckor före utgivning.

Hemsida: www.hembygd.se/vastergotland

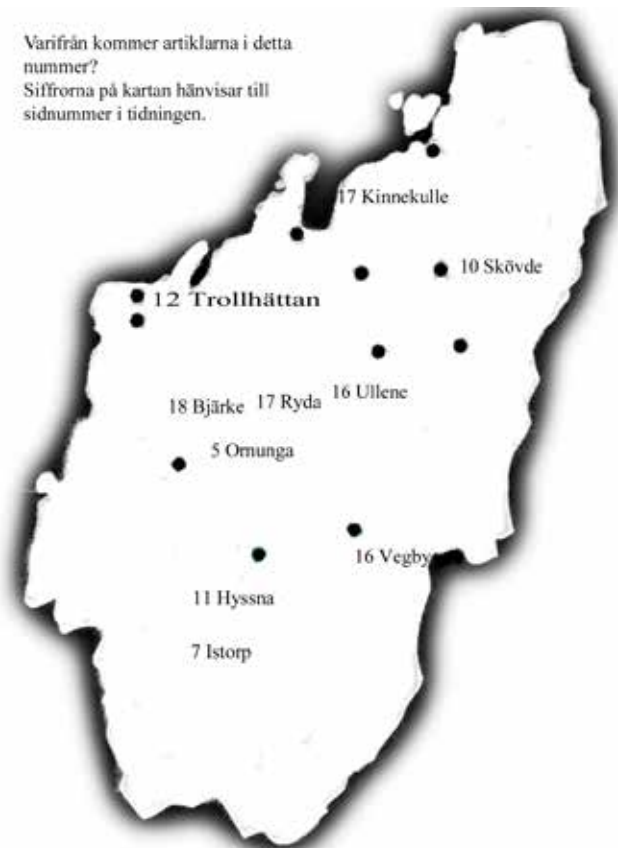
ISSN 0346-4954

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 69
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2013 150:-

Vari från kommer artiklarna i detta
nummer?
Siffrorna på kartan hänvisar till
sidnummer i tidningen.

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på tio personer som träffas ett par tre gånger per år och har samråd om innehållet. Ur den gruppen är vi tre som har det direkta ansvaret att det kommer ut sex Västgötabygden per år.

I det här numret är vi 22 skribenter och fotografer som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör det för att glädja andra och oss själva.

Du är också välkommen som medarbetare!

Ordföranden har ordet

Kalenderåret 2014 går mot sitt slut! Så snabbt det gått, så obevekligt dag läggs till dag, det känns inte som vi hinner med.

Jag tänker på att det inte var alls länge sedan jag noterade att fyra höstmöten stod framför oss, konferensen om ELC, Landskapskonventionen i Marstrand också, nu är de redan avklarade! I skrivande stund, tidigare idag har vi, Västergötlands Hembygdsförbund, också stått värd för ett samverkansmöte i HembygdVäst-forumet. Det är de fyra förbunden, Bohusläns-, Göteborgs- och Västergötlands hembygdsförbund samt Dalslands hembygdsförbund- och fornminnesförening i Västra Götaland som träffas vid två tillfällen om året och mötesplatsen cirkulerar vartefter hos respektive förbund.

Bra, nu är det klart och till ända, bara att slå sig till ro, tänker kanske någon? Jo visst, bra men korttänkt, det är nu som efterarbetet tar vid! En hel massa intryck ska sorteras och godbitarna ska tas till vara för att läggas in i vår verksamhet.

Från höstmötena i Bjurbäck, Tvärred, Sventorp och Västra Tunhem fick vi en hel del att tänka på, bland annat om vår kursverksamhet, platser och former för att mötas. Men, det vi framförallt vill få hjälp med är att få veta hur vi kan locka fler besökare till höstmötena! I år var det sammanlagt 90 personer, förra året 94. Med tanke på att det finns cirka 39 000 hembygdsmedlemmar i regionen tycker vi i förbundet att vi inte når ut eller får tillräcklig kontakt med föreningarna. Hjälpt oss med era synpunkter, vad ni vill se för innehåll vid de möten vi arrangerar? Kontakta Eva på kansliet, mig eller någon annan i styrelsen!

Ett stort Tack till Er som deltog, framförde idéer, synpunkter och frågor och med stort tålamod lyssnade på oss!

Konferensen i Marstrand arrangerades av Sveriges Hem-

Jan-Olof Berglund

bygdsförbund och inriktades i sin helhet till att belysa Landskapskonventionen. Det var förutom en samling för deltagare från de regionala förbunden också en träff för deltagare från ett antal europeiska länder som jobbar med innehållet i konventionens anda. För Västergötlands del var det ytterst värdefullt att träffa andra deltagare som redan satt igång med aktiviteter och handlingar på flera olika sätt. Inte minst är det ett bra sätt att lära känna personer i andra organisationer. Vi har nu att fundera på bästa sätt att etablera samverkan och kontakter. Men, för läsarnas vetskap blev vi än mer övertygade att folk i hembygdsrörelsen är experterna. Återkommer om detta allt efterhand det finns mer att informera om.

Från HembygdVäst-mötet kan informeras om att diskussionerna inriktades till att än mer fördjupa samverkan mellan förbunden för att stärka hembygdsrörelsens ställning och betydelse i samhället. HembygdVäst var från början en begäran från Västra Götalandsregionen, att enbart ha en gemensam part att samtala med i stället för vart och ett av förbunden. Men det som till en början uppfattades som negativt har vänts till något positivt och det blir allt efter hand klarlagt vad som förenar förbunden och därmed kan ge gemensam styrka genom att samverka.

Till sist riktar jag inte bara personligen utan också med hela styrelsens stöd en riktigt hjärtlig hälsning till alla läsare och föreningsmedlemmar inför stundande helger!

Ha det så bra tills vi ses och hörs igen!

Jan-Olof Berglund

Förbundsordförande

**God Jul och Ett
Gott Nytt År
från förbundets
funktionärer till
alla medlem-
mar!**

Tankar i tiden ...

Hembygdsrörelsen har funnits i hundra år. Har den relevans än idag och även i framtiden? Mitt svar på den frågan är ja.

Hembygdsrörelsen, en bland många folkrörelser, växte fram i opposition mot den snabba industrialisering av samhället där lokalsamhällellas kultur och naturnära leverne övergavs för de växande städerna. Under det tidiga nittonhundratalet fanns en stark idétradition till försvar för det sköna och sunda, det naturnära livet, för bildning. Den stod hembygdsrörelsen nära och företräd- des bland andra av Johan Ludvig Runeberg, Erik Axel Karlfeldt, Ellen Key och Karl-Erik Forslund. De varnade för industrialiseringens förföljning och nedsmutsning, förlusten av det sunda livet i samklang med naturen och de unika värden som låg i lokal kunskap, identitet och hantverksskicklighet. Sedan dess har mycket omkring oss delats upp alltmer i natur och kultur, produktion, konsumtion och rekreation, stad och land, arbete och fritid, unga och gamla. Kanske kan nu en ny trend anas, ur en längtan efter mer sammanhang och helhetssyn i tillvaron.

Spännande uppdrag

Jag har förmånen att arbeta för hembygdsrörelsen, främst med frågor som rör barn och unga samt natur och miljö. För mig som agronom med inriktningen hållbar utveckling och lärare med intresse för kulturarvet är det ett spännande uppdrag. Det är en ynnest att få arbeta för en folkrörelse som är av ett så segt virke och bär så mycket kunskap, engagemang och dådkraft. Genom hembygdsrörelsens breda verksamhet finns många viktiga samhällsområden där den har en hög relevans. Från myndigheter och andra finns också en efterfrågan, en önskan om att den kliver fram mer och deltar med sina perspektiv. Det handlar om allt från landsbygdsutveckling till de 16 miljömålen uppfyllande och folkbildning.

Genom att se bakåt ser vi tydligare framåt

Vårt samhälle står inför stora utmaningar som sviktande ekosystem och en energiförsörjning med stora frågetecken. Det enda vi med säkerhet kan säga om framtiden är att den är oviss. Det vi dock vet är att den kommer och att vårt samhälle behöver slå in på en hållbar utveckling,

Viktoria Hallberg gästade vår årsstämma i Mullsjö.

Foto Leif Brunnegård

ekologiskt, socialt och ekonomiskt. Ett viktigt medel för att möta en oviss framtid är historien. Genom att se bakåt ser vi tydligare framåt. Vi kan då skönja samband och sammanhang, problem och lösningar som kan vara svårare att urskilja enbart från dagens horisont. Här är hembygdsrörelsen en viktig resurs. Hembygdsrörelsen behövs idag mer än någonsin.

*Viktoria Hallberg
Sveriges Hembygdsförbund*

Referenser:

Tänk i tid!, Sten Rentzhog, Carlssons Förlag 2014

Återblickar, Josef Rydén, Bygd och Natur 1991

**Snart dags
att prenumerera på Västgötabygden!**

Anna i Nordgården berättar

Anna Andersson var född 1906 i Nordgården Ornunga, Av släktingar har vi fått en liten dagbok från åren 1923-1924. Ur denna hämtar vi följande lilla fina skildring skriven av en 17-årig flicka.

Ur Annas dagbok från julen 1923

När vi var på kyrkliga auktionen så bestämde vi, Pastorn och fru Hasselskog, jag och Selma i Algutsgärde, Astrid Ekman och Anna i Sörgården, att vi skulle gå till Ornunga kyrka och kanta och lägga på de nya mattorna. Dessa hade inköpts på Jubileumsutställning i Göteborg av kyrkoherde Marino för 62 kr, och på samma gång köptes även mattor till Närunga kyrka. Anna i Skolan och Anna i Algutsgärde kom också och hjälpte oss, vi samlades kl 11 och kl halv 6 var vi hemma igen. Hjälmm och Emil i Simonsgården var också med. Vi fick kaffe i Simonsgården och sedan bjöd Fru H på kaffe i sakristian en stund innan vi gick hem. Så hade hon skrivit efter prov på altarspetsar och vi bestämde att köpa en för 27 kr metern. Den var mycket fin och så var den också den dyraste. Tyg till duken och till en dopfuntsduk skulle vara av hellinne och det skulle Fru H köpa hem. Denna minnesrika dag, den 30 nov en fredag, kommer jag att minnas länge. Fru H och jag tala om att jag skulle stanna där några veckor.

Måndagen den 3 december

Detta var min första dag i Prästgården och hela veckan hade vi att lägga hop och mangla och stryka tvätt. På lördag gick jag hem. för på söndag skulle Elsa och Astrid komma hem till mig. Och då bad jag även Karin, eftersom hon blivit min kamrat i Prästgården och vi blev goda vänner redan första dagen jag var där. Hon är mycket livad och käck, skada att hon är så gammal som på det 28:onde året. Jag fick en god Anna -dags tårta av Fru H när jag gick hem. På söndag kom flickorna hem till mig och vi hade en trevlig kväll. Det var några pojkar som kastade snö på fönstren. Karin gick hem till Prästgården på kvällen, men Elsa och Astrid stanna till på måndag. Åh, så skojigt vi hade på morron innan dom var uppe.

Tisdagen den 11 december

På tisdag kom jag till Prästgården igen. På eftermiddagen reste Herr o Fru H till Alingsås för julklappsök, och jag och Karin och barnen var hemma. Herrskapet kom hem på onsdag kväll, då hade vi bakat 1000 pepparkakor och konserverat två kok med kött.

Jag har räknat stjärnor sju torsdagar i rad sedan den 1 nov och nu var det torsdagen den 13 december och sångövning i Prästgården. Jag var i övre hallen och titta ut genom fönstret och räknade stjärnorna. Sen sprang

Pepparkaksbak. Anna och Karin bakade tusen pepparkakor.

jag nedför trapporna och nästan rätt på Ejnar i Baggebol så jag måste hälsa på honom. Enligt sägen ska man ju bli gift med den man först hälsar på, efter att ha räknat stjärnor sju torsdagar i rad, men jag undrar just vilken Ejnar det skall bli ???

På lördag kväll gick jag hem och på söndag var jag i kyrkan, där var mycket folk, pastor H predika.

Måndagen den 17 december

Vi hade slakt att göra i ordning och sedan var det bak och rengöring. När jag koka midda på tisdag, då skulle lilla Kerstin gå utför trappan, men ramla huvudstupa ned och slog sig, hon hade kandelsocker i munnen, så att den svullna upp alldeles väldigt. Pastorn var ute efter snö och lade på svullnaden och en stund efter somna hon i min säng, och när hon vakna var hon lika glad igen, den lilla söta tösen. På fredagskvällen skulle vi baka maränger. Jag skulle vispa äggvitorna och sedan skulle Fru H vispa i sockret Fru H skrapa ihop karamellsmulor från baket förut på dagen i tre skedar, en till oss var. Eftersom jag hade båda händerna upptagna kunde jag inte ta emot skeden när Fru H gav mig den, utan hon stack den i munnen på mig. Då börja Karin att skratta och sedan skratta vi hela kvällen åt den allra minsta sak, och vi berättade

skämthistorier för varandra. Den veckan lade vi oss ej före kl 11 någon natt.

Lördagen den 22 december

Det var den lördagen då Svartån rann genom Röda havet och Karin bada däri, som jag och Karin sade sedan. Det var så , att Karin höll på att tvätta väggarna i serveringsrummet och stod då på en stol. Men när hon skulle gå ned, råka hon trampa på kanten av spannen, så att den stjälpes upp och ner och hon ramla framstupa på golvet. Ja, jag skratta åt missödet, men nöjsamt var det att se den stackars Karin ligga i det smutsiga vattnet och inte veta vad hon skulle ta sig till.

På kvällen var det mycket halt ute. Jag och Karin skulle gå till Lindgrens med ett bud åt Pastorn. Vi stod på logen och språka med Lindgren. Klockan var 11 när vi kom hem och då hade Fru H 11-kaffet i ordning och bjöd oss på. Sedan satt vi uppe till kl 2 och gjorde papperskarameller till granen

Söndagen den 23 december

Då gick jag hem på f.m. och så var min vistelse i Asklanda Prästgård slut för denna gången. Fru H skickade med mig den nya altarduken, som jag skulle gå in till Hjälms med och be honom lägga på altaret till julottan. Så gav hon mig en julklapp i form av en bok, men jag skulle inte öppna den förrän på julafton och så en vacker saffransbulle att äta under julen. När jag på julafton bröt lacket, så var det Kyrklig sång med noter. Jag blev mycket glad när jag önskat mig något att spela. Pastorn och frun har varit så vänliga mot mig och det har varit så roligt i Prästgården, och tiden har svunnit fort. Värst var det att skiljas från Inga och Kerstin. Lilla Kerstin bara grät när jag gick hem, och jag fick ej säga adjö, för hon ville ej räcka mig handen.

Juldagen

I kyrkan var det särskilt högtidligt i dag, på ottan och högmässan, med de nya mattorna och den nya altarduken som togs på för första gången och sedan alla ljusen i kronorna och i bänkarna. Så var det två stora julgranar i koret med ljus i och den svenska flaggan i toppen.

Annandag jul

Jag har varit i Asklanda missionshus, där var barnfest, det var mycket roligt. När vi gick hem levde pojkarna alldeles rysligt, dom larma och ropa så det hördes lång väg. Söndagen efter jul var det Märta och Hildings bröllop i Skog, jag var där på kvällen. Det var nio par tärnor och marskalkar. Spelemän voro Eskil Hansson och Nils i Skattegården. Tre äreportar hade dom fått och den vackraste stod nära Ernst Augustssons. Jag och Elsa fick sällskap hem med Karl i Simonsgården och David. Vi gick över sjön på isen, det var rätt kallt på kvällen.

Bland legala nyheter vill jag nämna att under julhelgen har det varit inte mindre än sju förlovade par i Torpa rote. Dessa äro: Sven Fredriksson, tre syskon från Skog: Märta, Svea och Konrad, Otto från Karlstorp, Birger Frantzich och nu senast Selma från Algutsgärde, så att eftersom det är så många på endast så litet område så skulle jag nästan tro att kärlek och förlovning smittar. Signe i Skjutshagen fick en pojk för några dar sedan.

Nyårsafton 1923

Jag har varit i Asklanda kyrka på nyårsbön kl 5 och har nu suttit och spelat orgel en stund. När man ser tillbaka på detta år som gått, så får man då säga, att det varit ett år som många kommer att minnas länge, ja, aldrig glömma, det regniga och besvärliga år, då man inte ens kunde få bärga sin skörd i rätt tid. Vi körde in vår sista havre den 13 december, men Johan och kanske fler har något ute än. Mycket har blivit förstört av regn och översvämningar. Där vi hade våra rovor nedanför Djurshögen, var det så gränslöst vått, att allt inte kunde tas upp förrän det frusit på. Ett vått, tungt och arbetsamt år har det varit.

Sjön är nu alldeles fylld. Ja, nu önskar jag till sist, att det kommande året skall bli ett gott och lyckligt år, ej endast som nytt, utan hela tiden igenom.

*Berit Andersson
Asklanda
Bild Börje Brorson*

En bra julklapp

Att få Västgötabygden som julklapp är det många som uppskattar. Skicka in 150 kronor till bankgiro 378-5383.

Skriv att det är en julklapp och ange både mottagarens och avsändarens namn och adress.

Knektarna fick extramat till jul

Från Istorps socken i Mark berättas att de indelta soldaterna på julaftonens förmiddag gav sig ut för att hämta hem årets julgåvor. På varje gård trakterades inte knekten bara med ett stort bröd (ett så kallat grant bröd) och ett fårlår. Dessutom bjöds han i varje hus på mat och kaffegök. Resultatet blev oftast att han var så överlastad både in- och utvärtes att han måste fraktas hem av någon nykter rotebonde.

Det berättar Lars Ericson i klassikern Svenska knektar, där han även beskriver fortsättningen. Tredjedag jul brukade nämligen knekten återvända för att hämta ut en del av sin kontanta avlöning och den ull han skulle ha. Och denna gång var det knekten som skulle bjuda rotebönderna på sprit. Hur det slutade kan man bara gissa? Men ofta försökte knekten också göra sig vän med barnen, och kanske deras mammor, genom att ha med karameller till ungarna på gårdarna.

Årets höjdpunkt

Sedvänjan med julkost till knektarna var vanlig i Västergötland och soldaterna kunde i rotens alla gårdar hämta mat, dryck och ibland även nystöpta ljus. Enligt de uppteckningar som finns var detta mycket uppskattat. Men det var inte som det sägs i historier nedskrivna efteråt på 1900-talet så att den utfattige knekten inför julen tvingades gå runt och tigga ihop något att äta. Sanningen var en helt annan, försäkrar Ericson. Nu stundade för de flesta soldater årets största kulinariska högtid.

På vissa håll stod det i kontraktet att knekten skulle ha julgåvor, på andra håll fick han det ändå eftersom det var en gammal sed. I Pjätteryd i Småland bestod julkosten av en grovbröds-kaka, en siktbröds-kaka, en hackekorv, en bit fläsk, ett stycke torkat fårkött, två talgljus och malt. Rundvandringen startade redan på morgonen hos

Soldattorp på Kullen. Knekten och hans familj behövde nog piggas upp till julen.

rotemästaren och sedan fortsatte färden till alla de andra rotebönderna, det vill säga de gårdar som ansvarade för soldattorpet och knektens underhåll.

Bort med smör?

I Leksand var man kanske extra generös för där hade knekten ofta med hustrun eller en son som körde en lånad häst som drog en släde med alla gåvorna. På hemvägen var det ofta soldathustrun som körde medan maken låg utslagen efter alla supar, men om han höll sig nykter var detta årets höjdpunkt. Maten var ofta den allra bästa, för ingen ville vara sämre än grannarna.

Men det fanns förstås undantag också. Det kan man utläsa av ordstävet: Bort med smöret, fram med strömmingen, soldaten är på gården.

Fast sådant hände väl aldrig i Västergötland?

Hans Menzing

Välkomna i gänget!

Under 2014 har Västergötlands Hembygdsförbund haft glädjen att hälsa fyra hembygdsföreningar välkomna i gemenskapen

Rödesund-Wanäs Hembygdsförening

ligger i Karlsborgs kommun och har 219 medlemmar.

Strängsered-Gullereds Hembygdsförening

ligger i Ulricehamns kommun och har 156 medlemmar.

Vallby-Sörgårdens Hembygdsförening

ligger i Skövde kommun och har 65 medlemmar.

Norra Billings Hembygdsförening

ligger i Skövde kommun och har 265 medlemmar.

Visst känns det roligt att få hälsa 705 personer välkomna. Hoppas att vi också får hälsa Er välkomna som prenumeranter på Västgötabygden!

Tomten i folktron

Människor har nog i alla tider använt sin skapande fantasi. Det fanns också mycket runtomkring vardagen, som inte lät sig förklaras, och fantasin förde föreställningar vidare. Tomtar och troll, vättar och alfer, jättar och varulvar, maran och mjölkharen – ja, det fanns ett stort antal väsen i vardagen. I juletid ska vi närmare se på vår svenska tomte. Varifrån kommer han? Det är ju en han, och jämställdheten har ännu inte hunnit ifatt honom.

Skyddsandar i Rigveda för 4 000 år sedan

Ordet tomte har grav accent, betoning på båda stavelserna, när vi talar om honom, tomten. Det hänger ihop med ordet tomt, den mark där man byggde sitt hus och som uttalas med betoning på första stavelsen i bestämd form, tomten. I många kulturer och länder finns tron, att marken har skyddsandar. Så långt tillbaka som i Rigveda, en indisk religionsurkund, som kan vara cirka 4 000 år gammal, omtalas att skaror av gudar och andar hade sin boning i jorden. Varje plats hade sin gudom, som man borde hålla sig väl med, ofta med hjälp av offer.

Romarna som var ett indoeuropeiskt folk liksom folken i Indien, hade sina penater och larer, som var skyddsväsen för huset och tomten. De tillbads på husaltaren och fick mat och gåvor.

Nordisk folktro

I den nordiska folktron före kristendomen finns vättar som skulle blidkas med gåvor på vättehögar, där man kunde lägga ut mat och offra åt vättarna. Det fanns landvättar i skogar och forsar som näcken, bergvättar i bergen och tomtevättar i husen. Vättarna kunde vara goda eller onda. De kunde vara de avlidnas andar men också identiska med älvorna. Bergvättarna kom sedan att blandas med dvärgar som bodde i bergen och arbetade i gruvorna. Det sägs att småväxta folkslag utnyttjades i gruvor både i Egypten och på Kreta för flera tusen år sedan.

Dvärgar, bergvättar och tomtar blandades sedan ihop i de svårförklarliga trädgårdstomtarna.

Det sägs, att man på Island kan finna rester av folktron på naturväsen som vättar än i dag, till exempel i samband med vägbyggen.

Sverige på medeltiden

Omkring år 1000 berättar en isländsk skald på färd till jarlen i Skara att han sökte nattlogi någonstans i Västergötland. Han blev inte insläppt, för i huset höll man på med alvablot. Alverna eller alferna - vi har ännu kvar namnen Alf och Alva – var asarnas vänner. De var goda naturmakter i motsats till jättarna, och deras värld Alfhem hörde ihop med fruktbarghögens gud Frej. Det fanns en stor avgudabild av honom i Skara långt in på

1000-talet efter det att Skara stift hade grundats 1014, vilket tyder på att han dyrkats här i landskapet. Man tror att hans bild fördes över åkrarna för att ge god skörd, och kanske tog helgonbilder över hans roll. Kornguden i Vånga tyder på det. Alfhemms kungsgård nära Göta älv kan också nämnas i sammanhanget.

Det fanns ljusalfer som kom att blandas med älvorna och svartalfer som kom att blandas med dvärgarna. Esaias Tegnér använder svartalfen som en symbol för melankolin i sin dikt Mjältsjukan.

Tomten var ytterligare ett av dessa väsen i den stora familjen och kom kanske hit för över tusen år sedan. Den heliga Birgitta på 1300-talet varnade för dyrkan av tomta gudhans och ormarna som fick mat och mjölk. Redan på målningar från Pompeji omkring Kristi födelse finns ormar, tomtormar, som representerade husets goda andar.

Kyrkan bekämpade folktron och såg alla naturväsen som onda. I ”Själinna tröst” från 1400-talet varnas för att tro på Tomptha gudha. Tomten kallades puken, ett annat namn på djävulen och ”nisse” var en fallen ängel.

Linjer bakåt

Tomtens röda luva har också gamla anor. Det är en frygisk mössa, som fick sitt namn efter frygererna, ett folk på Mindre Asiens västkust 600 f Kr. I berget Ida fanns underjordiska väsen som hade sådana mössor. Den röda luvan finns även hos de flesta folk bort mot Persien, till exempel armenier. Fortfarande spelar en liten man med röd luva en roll i det persiska nyårsfirandet den 20 mars, Nooroz.

Den frygiska mössan var även en symbol i den franska revolutionen 1789.

En annan länk till Mindre Asien är biskopen i Myra i nuvarande Turkiet på 300-talet e. Kr. Han dog år 333 och blev helgon på 900-talet under namnet Sankt Nikolaus. Det berättas att han fick ett stort arv och gav många gåvor utan att tala om varifrån de kom. Han blev barnens skyddspatron men också handels- och sjömannens. Många handels- och hamnstäder har en kyrka helgad åt Sankt Nikolaus, till exempel Visby och Lidköping. Hans dödsdag var den 6 december, och fortfarande får barnen gåvor denna dag i många länder som Holland och England, stora handels- och sjöfartsmakter. Vid kolonisationen av Amerika följde han med och blev Santa Claus. Det sägs, att någon munk i klosterscholorna klädde ut sig och gav barnen gåvor, eftersom skolorna hade avslutning i december.

Sankt Nikolaus vann aldrig insteg här i Norden, utan här fortsatte folktron. Viktor Rydberg publicerade

Julkort. Tecknare: Line. © Svenska Vykort/
Bläckhornet

år 1871 i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning berättelsen "Lille Viggs äventyr på julafton". Det blev en vändpunkt i den svenske tomtens liv. Folktrons farliga och lättretliga tomtegestalt blev god och delade ut gåvor. Men julvännen stannar också vid en ladugård och hälsar på tomtormen, som var hemmets goda ande med anor från romarna.

Jenny Nyström gjorde tomten populär, och vi har sedan fått den kommersialiserade figur vi har i dag.

Folktro i Fristad med omnejd

I Fristad levde 1861-1942 Klas Olofsson, folklivsforskare som i "Folkliv och folkminne" skrev ner och bevarade den folktro, som höll på att försvinna.

Det berättas från Tämta om lyktgubben, en liten gubbe i röd toppmössa, som bar någonting i näven som lyste. Han gick rakt igenom gårdsgården som om den inte fanns.

Tomtegubben eller tomtebesen var en liten hemlighetsfull man, som hade sitt tillhåll i ladugården, i stallet, i ladan, på logen eller i brännhuset och någon gång i boningshuset. Tomten skulle hyllas och värderas. På julafton sattes julmat ut till tomten, vanligen på logen eller på hemkvarnen i boden.

Tomten fick rakt inte förtörnas. En rik bonde i Brämhult kom hem sent en natt och fick se en liten oansenlig gubbe i grå tröja och röd toppluva komma mot ladan med två stycken rågstånd på axeln. "Men det va då ena ynkelir börda att komma med," mumlade han för sig själv. Men från den stunden började tomten draga ur gården som han förut dragit in, och bonden blev utfattig. Detta berättas på 1820-talet.

Från Ås härad berättas på 1840-talet att en gård hade en tomte. När människorna i gården var eniga och snälla, hjälpte tomtten till med allt, väckte folket om nätterna, när en häst var lös eller en ko skulle kalva. Men när det var ofrid och tråta, ställde han till spektakel. Han löste kreaturen i fähusen om nätterna och släppte ut svinen, och han snärjde ihop fisknäten på väggen. Allt gick fel, och när allt var upp och ner försvann tomtten.

Tomten ryktade hästarna, så att de var spegelblanka, men svarta hästar gillade han inte. "Jag skrapar och borstar, men lika svarter ä du," sade tomtten och kastade ut hästen på dyngestan genom gödselluckan.

I en prästgård i Torpa hade pigorna god hjälp av en tomte. En jul ville pigorna visa honom erkänsla och sydde en vacker dräkt åt honom och lade på köksbordet på julfattan. När de kom ut i köket på juldagsmorgonen, var det ostädat och odiskat, men på golvet dansade en liten man i den nya fina dräkten och sjöng: Granner gosse diskar aldrig mer. Han tyckte att han var för fin för sådant arbete..

Liknande berättelser om tomtten som drar bort eller tycker sig vara för fin för att arbeta omtalas från flera håll, bland annat i Svenska folksägnen och bröderna Grimms sagor.. Tomten är liten, kanske bara en halv aln eller en aln hög, alltså ca en halv meter. Folklivsforskaren Carl Wilhelm von Sydow har en överraskande förklaring till detta, när han kopplar ihop den med den höga alkoholkonsumtionen. Delirium kunde innebära, att man såg små gubbar, och även tomtens örfilar eller andra händelser fick där sin förklaring.

Som så mycket annat i den svenska kulturen finns det influenser och påverkan från olika tider och olika delar av världen när det gäller vår svenska tomte. Kanske ska vi hellre kalla honom mångkulturell!

Text Ann-Britt Boman

Källor:

Ulla Ehrensverd: Den svenska Tomten
Klas Olofsson. Folktro och folkminne

Kanske som en julklapp

Nu är inhäftningen av Västgötabygden 2014 klar. Har Du glömt att beställa den kan Du kontakta Eva Mann på vårt kansli, telefon 0512 - 105 50 eller via förbundets e-post vasterg.hembygdsf@telia.com . Priset är 150 kronor plus porto.

När jultomten var barnvakt

Jag vill bidra med en berättelse som ligger långt tillbaka i tiden, närmare bestämt 1930 – 1940. Den handlar om när jultomten var barnvakt.

Jag är född och uppvuxen på en lantgård i Erska socken, ungefär en mil från det mer bekanta Koberg. Vi var tre barn, ganska nära i ålder, mor, far samt en piga. Det hette faktiskt så, hembiträden fanns bara i sta'n. Hon var vår piga även om hon räknades som medlem i familjen och var älskad av alla.

På den tiden, i mitten av 1900-talet, gick det att försörja en familj på en liten gård. Vi hade tio kor, två hästar, grisar och höns samt en ilsken jakthund. Min far hade stort intresse för jakt. Jag minns hur det lät när drevet gick. Det stod ofta vilt på vår matsedel.

Bodde på vinden

Men nu till vår kära tomte. Han bodde under sommarhalvåret i skogen, men när det blev höst och kallt flyttade han in på våran vind. Mellan skogen där han bodde och en åker var ett stort dike. Vi barn var förmanade att inte ens gå nära detta för om vi ramlade i skulle vi aldrig mera komma upp för där var en sorts lera som sög allt ner i djupet. Jag var så rädd att tomten skulle ramla i när han skulle flytta in under vårt tak. Det gick väl an om det hann bli is, då var det ju bara att promenera över, men om det inte frös till måste han ta' ett långt och högt hopp över, för diket var så brett. Det var nog inte så lätt

med en tung säck på ryggen. Jag trodde att han hade med alla julklappar och gömde dem på vår vind. Det var en lättnad när mamma en dag kom och sa' att hon sett en skymt av honom där uppe och i och med detta hade hon världens bästa barnvakt.

Vi var ensamma vissa kvällar när vår piga träffade kompisar eller var på något möte och vi bråkade som syskon alltid gjort och det var ju ganska farligt med den varma järnspisen om ingen vuxen var inne.

Skägget lyste

En barnvaktskväll kunde se ut som följande: Mamma säger att i kväll får ni vara ensamma inne när vi är i la'gården, men det är bäst att ni är snälla för tomten sitter ovanför trappan till vinden. Då bad vi att få se om det var sant och när dörren till vinden öppnades såg vi att han satt där på en stol. Mest minns jag de stora stövlarna och det vita skägget som nästan lyste i dunklet. Vi visste att om vi inte var tysta och snälla så blev det inga julklappar. Nästa dag när det var ljusst var tomten borta, men det fanns ett stort hål i taket, kallades också vind, men det fanns ingen trappa dit. Vi trodde att han gömde sig där under dagen. De här kvällarna var våra lekar väldigt lugna.

Vi satt och ritade eller spelade något spel, mest fia med knuff. Jag brukade bli väldigt arg när jag blev utslagen, men nu tog jag det lugnt, när detta hände. Min bror brukade i vanliga fall sabotera spelet och sätta sig under bordet, men nu reagerade han inte. Min syster som i sådana fall brukade beskylla mig för fusk såg bara på mig med en tålmodig blick. Så snälla som vi var dessa kvällar var vi nog aldrig annars.

Nyttig tomte

Jag vill med detta säga att tomten kan användas till annat nyttigt också. Det kan inte vara fel att låta barnen tro på tomten, det var ju detta som gjorde julen så underbart spännande. Jag har inte tagit skada av att jag trodde på honom tills jag var sju – åtta år. Möjligen har det haft det goda med sig att jag har livlig fantasi och det är bra att ha när man är gammal och har svårt för att sova. Man kan liksom ligga och underhålla sig själv. Jag är så tacksam för min underbara barndom och uppväxt med föräldrar som gav mycket kärlek och hade en fin humor.

Text Kerstin Hermansson

Skövde

Bild Börje Brorson

Julminne från omkring 1950

Hela familjen var samlad runt bordet i salen där vi intog vår kvällsmat sent juldagens kväll.

Över gårderna på Hyssnaslätten låg mörkret tätt. Det hade fallit ganska mycket snö strax före jul och det blåste en isande vind. Dagen hade varit lång med mjölkning av korna, julottebesök och annat bestyr. Samtalen runt bordet pågick för fullt då det bankade på dörren till ”skonken” vår köksfarstu.

Allt samtal stannade upp. Vem kunde det väl vara denna sena kväll.

Stig in. Dörren öppnades och en lång mörk man stod i köket. Vad sa han och vad ville han.

Engelska var det nog. Vem kunde engelska hemma? Ingen. Min äldste bror kunde ordet för fiskmåås ”seagull”. Alltid något och det gav anledning till skratt.

Så småningom reddes allt ut. Den mörke mannen

hette Steve och var från Nya Zeeland. Han var på rundresa i Europa. Vår adress hade han fått av en kusin som min morbror träffat när han året innan arbetat på en gård i Skottland.

Steve blev kvar hos oss i Hyssna i säkert en vecka. Han hade en liten, typiskt engelsk bil. Varje gång den skulle startas gick Steve ut och satte i en vev och vevade igång bilen. Vi var ute och visade honom runt i trakten och vi barn sög åt oss allt det spännande och lärde oss några engelska ord.

Det blev mycket Nya Zeeland prat och alla i familjen försökte kommunicera med vår oväntade gäst på olika sätt. Den julen blev världen större.

*Anna Faxgård
Hyssna*

Nominera Årets hembygdsbok!

Sveriges Hembygdsförbund brukar på Bokmässan i Göteborg dela ut pris till årets hembygdsbok, och så skedde även i år. Lördagen den 27 september delades priset ut till fyra hembygdsföreningar i Stockholm för boken ”Brännkyrka 1914 – 2014, socknen som blev 51 stadsdelar.” Tre böcker fick hedersomnämningen. Första året gick priset till Södra Vings hembygdsförening här i Västergötland för boken ”Södra Ving då och nu”.

Alla hembygdsförbund kan nominera.

Varje regionalt hembygdsförbund har rätt att nominera en bok till priset. Genom att belöna framstående insatser i hembygdsföreningarnas utgivning, vill Sveriges Hembygdsförbund uppmärksamma den rika hembygds litteraturen och stimulera kvaliteten i forskning och

levandegörande av den lokala historien.

Den nominerade boken ska ha getts ut av en hembygdsförening eller i samarbete med en hembygdsförening ansluten till ett regionalt hembygdsförbund. Efter årsskiftet är det dags för föreningar som gett ut böcker under år 2014 att fundera på om de skall delta i kampen om äran, diplomaten och pengarna, 10.000 kronor. I så fall skall den aktuella boken sändas in till kansliet i Vara, adress Västergötlands Hembygdsförbund, Box 15, 534 21 Vara senast den 15 april. Då kan vi hinna välja ut den bästa representanten för många bra hembygdsböcker som kom under år 2014.

Ann-Britt Boman

Hälsning från förbundets valberedning

Valberedningsarbetet inför Västergötlands hembygdsförbunds årsstämma 2015 har börjat. Vi vill gärna ha förslag från er på lämpliga kandidater till förbundets styrelse. Ring sammankallande i valberedningen Mona Lorentzson, tel. 0520-660274

Irländsk mångsysslare landade i Trollhättan

Esther O'Hara är av irländsk börd, men föddes i Liverpool. I motsats till många andra irländska familjer, med ibland dussintals barn, hade familjen O'Hara bara två pojkar förutom Esther.

- Men jag har massvis med kusiner så när det är släkträff kan vi vara uppåt hundra personer samlade, berättar Esther.

Jag träffar henne på Lödöse Museum, Esthers arbetsplats sedan 2001. Där började hon som receptionist, fortsatte som guide och översättare och fick så småningom producera en utställning. Men vi återgår till Liverpool, som på 60-talet blev känt mest tack vare Beatles.

- Det var Beatles, mycket fotboll, Liverpool FC förstås och mycket värme och humor. Men med ett irländskt efternamn stod man inte särskilt högt i kurs på 60- och 70-talet i England på grund av oroligheterna i Nordirland. Jag valde dock aldrig sida utan älskade både Irland och England, berättar Esther.

Hon minns sin skoltid som mycket sträng, men hon trivdes ändå. Skolbyggnaden var gammal och Esther och hennes skolkamrater frös om vintrarna i sina skoluniformer.

Drömde om Island

Hade du några drömmar om vad du ville bli?

- Från början var det astronaut, men jag kom snart på att det inte var realistiskt. Sedan handlade det mest om historia och arkeologi. Jag drömde mig bort till forntida platser och en av dessa platser var Island. Jag fascinerades av Island redan som tolvåring och det var nog mest beroende på att jag hörde talas om vulkanön Surtsey. Esther skrev ett brev till brittiska ambassaden i Reykjavik och bad om hjälp att få en brevvän i passande ålder. Ambassaden annonserade åt Esther och efter ett tag fick hon ett brev från en flicka i hennes egen ålder. Flickan hade många syskon och familjen bodde ensamma på en liten ö på Islands västkust, Svefneyjar (Sömnens ö), där

Esther O'Hara

Profilen

de var i stort sett självförsörjande med fårskötsel och fiske bland annat. Esther och hennes isländska brevvän skrev flitigt till varandra och fantiserade om att byta liv med varandra. När Esther klarat av sin examen efter avslutade gymnasiestudier fick hon som present av sin pappa en resa till Island. 18 år gammal reste hon till sin brevvän, fick bo i familjen, jobbade på gården och ibland i en fiskfabrik. Hon började bli miljömedveten och när hon såg all den fisk som varje dag kom in till fabriken började hon också fundera över problem som fisket började drabbas av. Hur länge skulle det finnas fisk i havet med tanke på vad som östes ur det varje dag året runt?

I två år stannade Esther på Island innan det var dags för nästa steg i livet. Fyllda 20 reste hon till Israel efter att ha fått jobb som au pair i Tel Aviv. Hon arbetade också på en kibbutz under en tid. I Israel fick hon vara med om sin första utgrävning och då började intresset för arkeologi verkligen att spira.

- Jag var volontär vid en utgrävning och i stort sett varje sten vi vände på var intressant, minns Esther.

Men det var inte slut med resandet. Nästa anhalt blev Florens i Italien. Esther hade en väninna från Liverpool, som hade jobb i en juvelerarbutik i Florens och där fick även Esther anställning. Arkeologin var fortfarande huvudintresset och hon reste runt och såg väldigt mycket även om det inte blev något praktiserande.

Hamnade i Trollhättan

Esther hade fortfarande kontakt med sin isländska brevvän och när den isländska familjen flyttade till Sverige och Trollhättan bestämde sig Esther för att flytta efter.

- En av orsakerna var att jag haft en relation med en av bröderna i familjen. Tanken var att stanna i Sverige ett tag och sedan resa vidare, men jag blev kvar även om relationen avslutades.

Studierna tog fart efter flytten till Sverige och Esther läste svenska samtidigt som hon undervisade i engelska på Medborgarskolan i Trollhättan. Efter ett tag började Esther läsa arkeologi, egyptologi och språk vid Göteborgs Universitet. Hon läste under sex-sju års tid och kombinerade detta med att jobba.

- Göteborg är en underbar stad som påminner lite om Liverpool. En hamnstad där människorna har ungefär samma, lite grova humor.

Esther träffade en svensk man, bildade familj och fick två söner. Sin nuvarande partner, bördig från Sicilien, träffade Esther sedan en av sönerna cyklat förbi en antikaffär med det spännande namnet "Iliaden". Sonen kom hem och berättade om affären och efter cirka två år blev Esther och affärsinnehavaren ett par.

Fascinerad av Titanics öde

Ett annat intresse som tagit över mer och mer är atlantångaren Titanics öde. Det osänkbara fartyget, som på sin jungfruresa 1912 körde på ett isberg och sjönk i norra Atlanten, har mycket att berätta. Resan inleddes ju i Belfast, men Titanics rederi, White Star Line, hade sitt huvudkontor i Liverpool, därför var Liverpool officiellt Titanics "hemstad", trots att hon aldrig hann komma dit. Dävertarna till Titanics livbåtar tillverkades dessutom i Trollhättan. 123 svenskar fanns ombord på Titanic och en av passagerarna var faktiskt från Trollhättan.

- Jag har kontakt med många familjer vars anhöriga omkom när Titanic sjönk och jag försöker hela tiden få fram mer fakta om vad som hände vid förlisningen, säger Esther.

I samband med 100-årsminnet av fartygskatastrofen producerade Esther en utställning om Titanic i Lödöse museum. Hon föreläser om händelsen och har gjort det flera gånger sedan dess. Hon är en mycket aktiv medlem i Skandinaviska Titanicföreningen.

Halloween året runt

Liksom många andra irländare är Esther intresserad och fascinerad av det ockulta.

- För mig är det Halloween året runt, skrattar hon och fortsätter: Folket har tyvärr inte så öppna sinnen här i Sverige. Kommer man in på en pub på Irland tar det knappt mer än en halvtimme innan man kommer in på ämnen som spöken med mera. Förmodligen beror det på religionen. Livet och döden är ju naturliga samtalsämnen, men det sistnämnda städar man ofta bort här i Sverige, tycker Esther.

Intresset för det övernaturliga började redan när Esther var barn. Hennes pappa berättade fantastiska sagor om druider, keltiska myter där parallella världar fanns och om Mab, Merlin och Morgana La Fey. Esthers mamma var journalist och hennes styvfar var hypnoterapeut. De forskade och skrev böcker om bland annat reinkarnation. Esther slukade som tonåring böcker om häxor och häx-

konst. Hon har också debuterat som författare efter att ha skrivit en barnbok med titeln Häxan och Halsbandet. Det var ursprungligen en saga som Esther berättade för sina söner, men som sedan blev till en bok för andra att läsa.

Blivande kommunalråd

Esthers intresse för miljö, djurrätt och mänskliga rättigheter har också fört henne in i politiken. Hon är sedan flera år aktiv i miljöpartiet. Efter utslaget i det nyligen avslutade valet ska Esther ta plats som kommunalråd i Trollhättan till nästa mandatperiod.

- Miljöintresset väcktes på Island och sedan har alla miljökatastrofer världen över påverkat mig. Därför blev jag miljöpartist.

Som avslutning på mitt möte med mångsysslaren Esther O'Hara får jag en guidning runt den permanenta utställningen om medeltiden som finns på Lödöse Museum. En tid i svensk historia som hon berättar med inlevelse om, samtidigt som hon förevisar några av de föremål som hittats i samband med utgrävningar på orten.

*Curt Magnusson
Alingsås*

80 miljoner!!

När jag är inne i slutfasen av redigeringen av denna tidning dimper Bygd och Natur ner i brevlådan och hamnar efter en stund på skrivbordet, Det blir en liten paus i redigerandet och jag bläddrar i Bygd och Natur. På sidan 26 stannar jag till, Mer pengar till Hembygdsgrdarna står det som rubrik. Jag kan inte låta bli att knycka ingressen.

Idag lever landets hembygdsföreningar med olika ekonomiska förutsättningar för att ta hand om sina hembygdsgrdardar. Men nu är 80 miljoner kronor öronmärkta i det nya Landsbygdsprogrammet för vård av kulturhistoriskt värdefulla hembygdsgrdardar. Läs om exemplen Bjuråkers forngård i Hälsingland och Fagersta Västanfors hembygdsgrdard, samt hur föreningar i väntan på information om ansökningsförfarandet, redan nu kan förbereda sig genom att inventera behoven.

Har Du inte Bygd och Natur själv, kolla med Din ordförande.

Leif Brunnegård

Julskinkan ingen urgammal julsed

Idag möter vi väl bara julbord med ett grishuvud i centrum på gamla bonader, men länge var grishuvuden vanligare än dagens omistliga julskinka. Julskinkan sparades istället till framåt våren då den ansågs vara bättre. Vi tror gärna att skinkan är ett minne från hedniska julblot, men seden med skinka sägs vara ganska sen.

Säkert var Odens gris, Särimmer, en önskedröm för många familjer förr när maten tenderade att ta slut innan våren hunnit komma. Ni vet, grisen som slaktades varje dag till festmåltid till krigarna i Valhall, för att återuppstå under natten så att den nästa dag kunde slaktas igen. En sådan gris skulle ju lösa alla problem i hungriga familjer.

Grisen ridhäst

Men de gamla gudarna hade fler berömda grisar. Fruktbarhetsguden Frej hade sin Gyllenborste, som han av någon anledning tycks ha använt som ridhäst eller som dragare. Även hans syster, Freja, ägde en gris som hon kallade Hildisvin. En magisk gris sägs det, och mest magiskt är den kanske i en saga då hon förvandlar en

Helt naturligt

av sina många älskare till grisen Hildisvin och rider på honom till ett viktigt möte i hopp om att ingen skall se vem hon har med sig. Ett tips kanske till dagens feminister om hur man lämpligen behandlar mansgrisar.

I senare tiders skildringar av tidig jul talas det mest om att man drack jul. Julskinka omtalas först i slutet av 1600-talet av Olof Rudbeck, och då förekom den bara hos

Grishuvud kan fortfarande finnas på julbord som prydnad. Här i Larvs hembygdsmuseum har en hel helstekt gris fått plats på bordet. *Foto: Staffan Peterson.*

överklassen och stektes på spett. Först under 1800-talet blev griljerad skinka populär. Nu verkar den slå ut det mesta, det lär säljas mellan 6000 och 7000 ton skinka varje år. Och då är de flesta skinkor rejält stora och väger några kilon.

Mest prydnad

På gamla bonader och julkort kan man se glada grishuvuden med ett äpple i munnen och den synen lär någon gång förekomma på verkliga julbord också än idag. Men då handlar det om prydnader, förr åt man av grishuvudet. Det skulle inte förslå långt vid dagens julbord.

Hans Menzing

Årstämman 2015 på exercisplats

Västergötlands Hembygdsförbunds årsstämma 2014 blev lite av en milstolpe. Stämman flyttades från en söndag till en lördag i maj. Det blev mycket uppskattat och det fungerade mycket bra. Därför blir också 2015 års stämma på en lördag.

Lördagen den 16 maj 2015

Stämman äger rum i Tångahallen på den gamla exercisplatsen Tånga Hed. Tångahallen är en ganska ny evenemangshall med mycket sport, men också konserter och inför valet 2014 arrangerades Vårgårda Möte med

medverkan av samtliga partiledarna för de svenska riksdagspartierna.

Urpremiär

Det är sju hembygdsföreningar i Vårgårda kommun som står för värdskapet. Man hoppas kunna framföra ett historiskt spel om Kungl Artilleriregementet A2 förehavanden på Tånga under hundra år.

Mer information om stämman kommer i nästa nummer av Västgötabygden.

Vill Ni bli årets hembygdsförening?

Glöm all blygsamhet och sänd in en ansökan där ni berättar om er verksamhet. Vad är det som gör Årets hembygdsförening 2014

Till årets höjdpunkter hör korandet av Årets hembygdsförening! Vid 2015 års stämma delas utmärkelsen ut för sextonde året i rad. De senaste åren har flera föreningar fått uppskattning och utmärkelse för välförtjänt arbete. Se exempelvis:

- Långareds hembygdsförening
- Kinnekulle hembygdsförening
- Södra Vings hembygdsförening

Många fler borde få utmärkelsen Årets hembygdsförening. Är er förening en av dem?

Nu finns chansen att bli Årets hembygdsförening!

Glöm all blygsamhet och sänd in en ansökan där ni berättar om er verksamhet. Vad är det som gör den unik och värd att uppmärksammas? Berätta om er verksamhet och berätta gärna om arrangemang och arbete som kan inspirera andra föreningar. Hur får ni barn och ungdomar eller yngre familjer att känna sig delaktiga och välkomna till er förening? Hur gör ni för att alla, oavsett ålder eller ursprung, skall känna sig välkomna och vilja vara med och främja, stärka och utveckla arbetet i hembygdsrörelsen i stort, i föreningarna i regionen, eller i er egen förening?

Vinnande förening skall genom kreativt nytänkande ha gjort en stor insats ifråga om samhälleliga eller andra aktiviteter och därigenom riktat massmedias och allmänhetens intresse på hembygdsrörelsen.

Kort sagt, det handlar om det där lilla extra, det som finns hos så många föreningar men så sällan uppmärksammas! Utmärkelsen delas ut på 2015 års årsstämma.

Om ni har frågor hör av er till Eva Mann på kansliet, telefon 0512-105 50 eller per mejl: vasterg.hembygdsf@telia.com eller gör ett besök på Badhusgatan 13 i Vara.

Er ansökan skall vara inne senast den 1 mars, 2015. Skicka er ansökan till:

Västergötlands Hembygdsförbund
Box 15
534 21 Vara

Välkomna med era ansökningar!

Styrelsen i Västergötlands hembygdsförbund
Besök oss gärna på vår hemsida: <http://www.hembygd.se/vastergotland/>

Årets Hembygdsbok 2014

Det blev Brännkyrka 1914-2014 från fyra olika hembygdsföreningar i Stockholm, Boken hade hedersplatsen i Hembygdsförbundets monter.

Hedersomnämmande fick Fårö hembygdsförening för en bok om gotländsk dialekt. I Västgötabygden nummer fyra skrev Hans Menzing lite om den här boken.

Varberg fick också hedersomnämmande för en bok om kvinnors historia (änka, fränka, fröken, fru) och Norrbotten för en bok benämnd Norrbotten i rörelse.

Montern Sveriges Hembygdsförbund var representerad av Dalsland, Göteborg och norra Halland. Bohuslän var ihop med Bohusläns museum.

*Jan Henry Svensson
Tvärred*

Hembygdsförbundets monter på Bokmässan

Hänt på bögda...

Guidad vandring på Prästavägen

Arne vid Lundins löcka.

Vegbyortens hembygdsförening arrangerade traditionellt en guidad vandring på Prästavägen mellan Södra Säm och Gällstad.

Intresset för vägen tycks bestå och drygt 30-talet personer från skilda delar av Sjuhäradsbygden deltog. Det är i år tio år sedan denna urgamla kulturväg första gången visades. Arne Johansson, eldsjelen i hembygdsföreningen, var den som först uppmärksammade vägen och började leta fram information. Han gjorde i ordning le, letade upp och restaurerade igenvuxna jordkällare, hittade gamla husgrunder, samlade information om alla de människor som bott utmed vägen, ett intressant arbete som fortfarande pågår.

Arrangörsföreningen omtalar att cirka 1000 personer har guidats på denna väg genom åren. Dessutom används vägen så gott som dagligen av enskilda besökande turister, motionärer, ryttare, cyklister med flera.

Numera är vägen skyltad med upplysning om människorna som bott och verkat i denna historiskt, så intressanta bygd. Man får kunskap om en hel del gamla seder och hantverk utmed vägen, som till exempel hur man kilade sten, odlade mark, vägde upp vatten, den första skolan, bleckslageri, brunnsgrävning, bygga stenmurar. Det finns också ett antal gamla vackra jordkällare som man kan beskåda.

Västgötabygden 6:14

Vägens huvuduppgift var ju, enligt känd historia från 1200-talet, att prästerna vandrade från Gällstad till Södra Säms kyrka och predikade. När sedan Södra Säms kyrka togs ur bruk, 1824, så blev det istället byborna i Säm som fick vandra till Gällstads kyrka, och då kallades vägen Körkevägen.

Hur gammal vägen är, går endast att uppskatta, men den var ju från början en av flera ridvägar som genomkorsar bygden utmed denna del av Ätradalens Kristendomen kom tidigt hit, enligt många tecken.

Broschyr om vägens historia finns, på svenska och tyska.

Yvonne Henriksson

Fotnot. Vegbyortens Hembygdsförening omfattar Södra Säm och Finnekumla och ligger i den södra delen av Ulricehamns kommun

Kaffekalas i Ullene

Dukat å klart. Den grannaste duken, di bäste kôppa, di goaste kakera å blummer mett på bort. Secket kalas.

Sista helgen i september ordnas på Falbygden och i Falköping konstnatten, i år för femtonde gången. Denna helg sammanfaller med Mikaelidagen och kallas därför Mikelsmäss. Vi i Ullene hembygdsförening har deltagit i flera av dessa konstutställningar. I år beslöt vi orda något eget, en utställning som vi kallade Kafferepet. Våra medlemmar samlade ihop mängder av gamla kaffekoppar,

serviser, kakfat och fina hemsydda dukar. Dessutom ett 50-tal gamla kak- och kaffeburkar i plåt.

Det kom många besökare från klockan 16 till 01 på natten. Till detta hade vi lotterier och kaffeservering med minst sju sorters kakor. Den lördagskvällen blev mycket lyckad.

*Text Inger Gustavsson
Foto Gun Tidqvist
Ullene*

Fototräff på Kinnekulle

Lånar ut bilder. Majken Dahlén från Hovby och Berit Larsson med rötter från Kinnekulle. Majken har med sig fotografier som hon lånar ut till hembygdsföreningen.

Helgens fototräff på Kinnekulle lockade många besökare, uppskattningsvis kom cirka 250 personer till de två eftermiddagar som anordnades av Kinnekulle Hembygdsföreningen. Redan innan portarna öppnades på lördagen väntade ett 20-tal personer på att få botanisera bland bilder mm.

Helgens tema var Åkdon. På scen i hembygdsgården visades fotografier på olika åkdon allt från sparkstötning till lastbilar. En vacker röd scooter med hjälm och handskar från 1960-talet hade lånats från Scootermuseet i Blomberg och denna prydde sin plats.

Majken Dahlén från Hovby besökte fototräffen tillsammans med sin kusin Berit Larsson. Båda har rötter från Kinnekulle. Majken har tidigare lånat ut fotografier och vid söndagens besök hade hon ytterligare fotografier som hon ville dela med sig av. Fotografierna lånas av föreningen och skannas av, originalen lämnas senare tillbaka. På baksidan av varje kort har Majken dokumenterat ner namn, byggnader och datum. Bilderna och informationen blir en historia och kanske kommer någon senare att få ta del av denna och på så sätt knyts påsen ihop.

Till helgens fototräff kommer människor från både när och fjärran, dessa träffar har inte bara blivit en fototräff för att leta upp fotografier utan även en mötesplats. Det är inte alls ovanligt att det sker möte mellan gamla skol-

kamrater och släktingar. Våffeljärnen och kaffekokaren gick varm, även vid kaffebordet fortsatte pratstunderna.

Idag har Kinnekulle Hembygdsföreningen cirka 5 500 gamla bilder, den organiserade dokumentationen började 2001 och idag finns många bilder även på föreningens hemsida. Syftet med både fototräffarna och föreningens hemsidan är att sammanföra informationen och kunna sprida denna bland intresserade. De flesta fotografier är från tiden innan kameran blev var mans egendom, därför efterlyses bilder och information från 1950-talet till nutid då detta också kommer att bli historia. Föreningen slutar inte att förundras över detta intresse för bilderna. Både unga som gamla kommer till träffarna, människor med eller utan kontakter från bygden. Bilderna talar sitt givna språk och berättar om en gången tid oavsett om man har rötter från bygden.

*Text Lena Brolin
Foto Freddy Wedin
Kinnekulle*

Tomten kommer till Lars-Augusts stuga

I Västgötabygden nummer 6/2006 berättade Hilding Rydh i Ryda Hembygdsförening att man har en tradition med att tomtten kommer till Lars-Augusts stuga på julaftons förmiddag. Det började som en rolig grej för barnbarnen. Men det var fler familjer som ville vara med och skaran växte undan för undan.

Kommer tomtten till stugan fortfarande?

Jag ringde till Ryda och fick svaret att visst kommer tomtten till Lars-August stuga fortfarande, men han heter inte Hilding längre. Antalet besökare håller i sig. Förra året var det regnigt, då kom det bara cirka 200 personer, men är det riktigt julväder kan det komma cirka 400 personer.

För hembygdsföreningen är det god PR och den ger också ett bra tillskott i kassan.

Jag tror inte att det är på så många ställen som hembygdsföreningen har en välbesökt aktivitet på julaftons förmiddag.

Leif Brunnegård

Festligt när Bjärke Hembygdsförening fyllde 80

Glädjen var stor på alla sätt när Bjärke Hembygdsförening fyllde 80 år. Gendalens Bygdegård var fylld till sista plats och det bjöds på musik, tal, middag, uppvaktningar och utmärkelser. Det var en kväll värd att minnas för alla.

Välförtjänta. Från vänster Roland Antehag, Christer Gustavsson-Slätt, Daniel Järnroos, Britt Johansson, Sven Börjesson, Ulla Sundvall, Anders Thorn, Börje Gustavsson och ordföranden Rune Karlsson.

Sista plats innebar cirka 120 personer som alla hälsades välkomna av ordförande Rune Karlsson. Födelsdagsfirandet skedde exakt på dagen av föreningens tillblivelse 1934, men föreningen hette då Gräfsnäsbygdens Fornminnesförening.

Bjärke Spelmanslag med Bergliot Olsson, Anna Johansson, Ingemar Andersson, Sture Svensson och Ingvar Englund bjöd på gamla Bjärkelåtar och berättade om spelmän som varit verksamma i bygden. Spelmanslaget är inte lika gammalt som hembygdsföreningen, men instrument som nyckelharpa, fiol och munspel passade bra i sammanhanget.

AM Alströmer, Alingsås förra turistchef tillika Essungas förra kommunutvecklare, var nästa person att underhålla. Hon berättade om drottning Margareta Leijonhufvud som blev kung Gustav Vasas andra gemål. Alströmer berättade om sin fritidsforskning och om drottningen och hennes liv.

500 år

– Den 1 januari 2016 fyller drottning Margareta 500 år. Vad kan då vara bättre än att uppmärksamma henne,

framhöll AM Alströmer, som sedan en tid samlar in pengar för att få en staty av henne i Gräfsnäs slottspark.

Margareta Leijonhufvud bodde på Loholmen i sjön Anten, men kom att flytta åtskilliga gånger med Gustav Vasa och deras tio barn. Två av dem kom senare att bli kungar i Sverige: Johan III och Karl IX. Margareta ville först inte gifta sig med Gustav Vasa eftersom han var lynnig och hade dålig andedräkt. Hon gömde sig i en kista på vinden, men blev upptäckt. Äktenskapet lär ändå varit lyckligt.

Margareta Leijonhufvud blev inte mer än 35 år gammal. Hon var född på Ekebergs säteri i Närke och avled på Tynnelsö slott vid Mälaren. Hon var känd som en

skicklig organisatör med bra ledaregenskaper – älskad både av maken och folket.

AM Alströmer har fått pengar av regionen och kommunen för att ordna en utställning vid Gräfsnäs slottsruin om Margareta Leijonhufvud, Sofie von Knorring och Ebba Månsdotter Lilljehöök. Tre historiskt intressanta damer.

Föreningen växer

Roland Antehag berättade om föreningens historia och inte minst all dokumentation som gjorts genom åren om bygden, människor och alla aktiviteter. Gräfsnäsparcken är och förblir centrum för föreningen.

– Ett smycke, som Roland Antehag uttryckte det.

Föreningen har idag 420 medlemmar och antalet växer. Uppvaktningar var det också denna kväll bland annat från Stora Mellby Kvarnintressenter och Kvarnabo Kyrkbåtsförening. Sammanslutningar som Bjärke Hembygdsförening haft mycket samarbete med.

Slutligen tilldelades en rad personer och även föreningen utmärkelser från Västergötlands Hembygdsförbund, bland de som fick de högre utmärkelserna var

Börje Gustavsson och Roland Antehag. Prisutdelare var förbundets vice ordförande Sven-Åke Mökander.

Pristagare

Roland Antehag: Hedersnål som ledare i föreningen och förmåga att dokumentera delar av en bygds utveckling.

Christer Gustafsson-Slätt: Diplom för seriös forskning om människor och färdvägar i bygden, men också de som slog sig ner i Amerika.

Britt Johansson: Diplom för att hon med ansvar, glädje och praktiskt handlag gör mer än de flesta i det vardagliga arbetet i föreningen.

Sven Börjesson: Diplom. För insatser i Gräfsnäs slottspark och mångårigt och engagerande arbete inom föreningen.

Ulla Sundvall: Diplom. För seriöst och intresseväckande arbete med hembygdsfrågor både inom föreningen och i yrkesliv.

Börje Gustavsson: Hedersnål. För sitt aldrig sinande engagemang för hembygden. Förmåga att i långsiktiga projekt förverkliga visioner.

Rune Karlsson: För hela föreningens utveckling.

Åke Imarks stipendium 2014:

Anders Thorn: God journalistik. Thorn har under många år bidragit till att sätta Bjärke på kartan och brinner för sitt arbete som reporter och har även ett eget stort intresse för bygden.

Daniel Järnroos: En gnista för alla. Överkvalificerad. Strålar av glädje. Tar reda på allt. Drar ner medelåldern rejält i föreningen.

*Pär-Uno Ström
Alingsås Tidning*

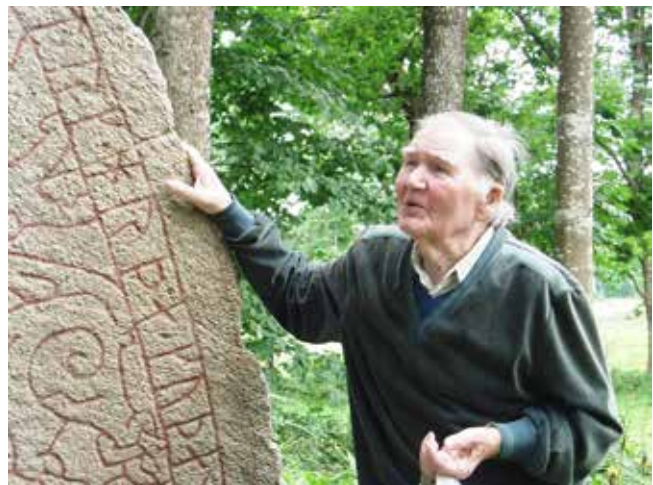
Verner Lindblom död Skrev om vår historia

Han var smålänningen som satte Västergötland på den historiska kartan med sina böcker och inte minst alla inlägg i och kring TV-serien Svearikets vagg. Verner Lindblom kom från en fattig bakgrund i Småland men lyckades genom självstudier ta sig in på folkskoleseminariet. Tidigt kom han till Götene där han arbetade som lärare fram till pensioneringen.

Samtidigt studerade han flitigt svensk och nordisk historia och blev en lärare även för många andra historieintresserade svenskar genom sina böcker, men också föredrag och en mängd artiklar i lokaltidningarna. Sitt verkliga genomslag fick han genom Dag Stålsjös TV-serie Svearikets vagg, där hans idéer fick stor uppmärksamhet. Och hård kritik från etablerade historiker.

Enkelt kan man säga att han vände på den tidens Uppsalafixerade historieskrivning och lanserade en Götalandshypotes som visade att både kungamakt och kultur vandrade från sydväst upp genom landet. Efter hand mojnade kritiken och idag kan man lugnt säga att hans inlägg bidrog till att skriva om vår historia. Ett fantastiskt hembygdsarbete av denne man som föddes i Småland 1918 och dog i Götene 8 oktober 2014.

Framför allt betydde hans insatser mycket för att väcka historieintresset hos allmänheten, och även om kroppen protesterade med åren så var han aktiv in i det sista med tidningsartiklar och som medarbetare i böcker. Dessutom fortsatte han att vara väckarklocka för oss historieintresserade. Han ringde ofta, och min fråga om

Verner Lindblom, som alltid mitt i historien.

hur han mådde avfärdades med: Det vill du inte veta! Istället diskuterade han historia med glasklart huvud och med rader av argument om jag dristade mig till en invändning.

Genom sitt starka engagemang betydde Verner Lindblom oerhört mycket för den västgötska hembygden genom att lyfta fram vår tidiga historia, så betydelsefull under de omtumlande åren då riket uppstod och svenskarna kristnades.

*Text Hans Menzing
Foto Lennart Axelsson*

Kulturarv i sociala nätverk, några ord om årets höstmöten

Kulturarv, kulturstöd, samarbete, socialt entreprenörskap, föreningsutveckling, hembygd, ung hembygdsambasadör, fiberutveckling, Bygdeband och en mängd förkortningar – LAG, LLU, EU, ELC – är några aktuella ord, lösryckta ur sina olika sammanhang, som hördes i församlingshem och hembygdsgårdar vid årets höstmöten i Bjurbäck, Tvärred, Sventorp och Västra Tunhem. En samlade kraft var Rolf Danielsson från Västra Götalandsregionen som föreläste om Social ekonomi och Leaderprojekt. Jan-Olof Berglund och Sven-Åke Mökander med flera i förbundsstyrelsen höll ihop innehållet i höstmötena. Totalt samlades omkring 90 deltagare.

Rolf Danielsson, Västarvet, inledde med en föreläsning om Social ekonomi och Leaderprojekt. Han har varit involverad i en rad projekt som bygger på socialt entreprenörskap som är till nytta för samhället och där föreningar och företag gemensamt ingår för att utveckla natur- och kulturvärden lokalt och regionalt. Rolf Danielsson arbetar för närvarande med landsbygdsfrågor inom Leader Sjuhärad.

Social ekonomi och Leader

Social ekonomi är ett begrepp som blev allmänt känt i och med EU-medlemskapet på 1990-talet. Den sociala ekonomin drivs inte av vinstintresse, utan dess främsta drivkraft är att vara till nytta för människor i bygden, och den hör hemma i idéburna organisationer/föreningar, kooperativ eller stiftelser.

I social ekonomi ingår ideellt arbete som en del. Sådant arbete bedrivs som bekant i stora mått inom hembygdsrörelsen, och om detta arbete kan sägas att det motsvarar åtskilliga miljoner kronor, beräknat efter en timförtjänst av 175 kr per ideellt arbetande. Med tanke på att vi inom Västergötlands Hembygdsförbund har drygt 220 medlemsföreningar så uppgår den sociala ekonomin till ett svindlande humankapital, vilket kan vara en fördel vid sökning av olika projektstöd.

Den sociala ekonomin bygger på samverkan, vilket är A och O för att t ex myndigheter som Västra Götalandsregionen ska gå in med pengar till olika projekt vad gäller kulturarv som kan utvecklas inom t ex bygdeturism.

Inom Västra Götalandsregionen finns ett antal så

Rolf Danielsson från Västra Götalandsregionen förklarade begreppen i den "nya" tidens anda som samhället har att inrätta sig till.

kallade Leader-områden (numera LLU, Lokalt ledd utveckling) inom EU:s Landsbygdsprogram. Ideella Leader-föreningar arbetar med landsbygdsfrågor i sjuårsperioder, hittills under 2007–2013. Nästa period är 2014–2020. Projektpengar söks via Jordbruksverket.

Beslut om projekt tas av LAG (Local action group). Ett partnerskap i tre delar som representerar offentlig, privat och ideell sektor.

För den offentliga finansieringen av projekten står EU för 40 procent, staten 30 procent och kommunerna 30 procent.

Jordgubbstårtor i Bönared

För övrigt uppmärksammade Jan-Olof Berglund bland annat föreningarna om att nya branschriktlinjer för säker mat i samlingslokaler gäller från den 14 juli 2014. Något som man i Bjurbäcks hembygdsförening var väl medvetna om. Ordföranden Olof Johansson berättade om hur föreningen under tre sommarveckor serverar 1 050 jordgubbstårtor till 10 500 kaffegäster i Bönareds hembygdsgård. Föreningen har sökt och fått serverings-tillstånd av kommunen för den här verksamheten.

Monika Moberg

Västgöta Gille

Vi vet att det finns ett antal Västgöta Gillen i vårt land. Vi har kontakt med några. Till några har vi inaktuella adresser. Fråga åldermannen i Ditt Västgöta Gille om Ni har kontakt med oss. Om inte vill vi gärna ha kontakt med Er. Vår e-post vbn.red@tele2.se

Hembygdsskribenter på skolbänken

Årets träff för västgötska hembygdsskribenter var i år förlagd till Vara Folkhögskola. Trettiofem personer mötte upp. Gästföreläsare var Curt Magnusson, tidigare journalist på Alingsås Tidning och Christina Ström, etnolog från Skarstad och utgivare av Mimers brunn.

Kursdagen började med kaffe och fralla i matsalen. Dagens värd var Hans Menzing och han hälsade välkommen. En bra start var att deltagarna fick presentera sig med namn och förening.

Sportskribent

Först ut på podiet var Curt Magnusson. Han har haft ett ganska brokigt arbetsliv och några journalistiska drömmar hade han aldrig haft. Drömmarna var att bli handbollsspelare på elitnivå. Vid ett tillfälle då Alingsås Handbollsklubb skulle gästspela nere i Europa fick han en fråga från lokaltidningen om han ville skriva ett litet referat och skicka hem. Det kom in i tidningen och det blev fler uppdrag och så småningom tidningsjobb.

Det är en bra start om man får skriva om det man är intresserad av sa Curt. Han avslutade med en del goda råd. Att skriva så det blir intressant för läsaren är nog det viktigaste. Att ha rätt namn på folk man skriver om handlar om artighet. Var noga med att kolla källan. Behöver Du en faktauppgift är Internet en guldgruva.

Var inte nöjd

Efter en liten bensträckarpaus var det Christina Ströms tur. Hon ger ut en tidning som heter Mimers brunn. Anledningen till att hon fick denna idé var att hon inte tyckte att de historiska magasin som finns lockar vanligt folk att läsa. Från att bara ha haft några få prenumeranter för åtta år sedan har skaran växt rejält.

Bland de tips Christina gav oss var att man bör vara opartisk. Att man inte skall ha för mycket siffror i sin artikel, de blir ofta jobbiga. Har man hämtat fakta ur någon annans artikel måste man inte räkna upp en massa källor, men man måste ha dem tillgängliga om någon frågar. Att göra intervjuer är ofta lockande, men när man sedan skriver artikeln blir den ofta mer lättläst om den skrivs som en informell intervju, den blir mer i berättande form, inte exakt ordalydelse.

Det blev en hel del frågor från åhörarna som ibland ville ha lite utförligare förklaring eller kanske hade man en praktisk fråga.

Egna alster

Efter en god lunch fick deltagarna visa upp vad man själva håller på med hemma i sin förening. Många föreningar ger ut en årsskrift. I en del föreningar ingår den i

Loveneskribenter, Barbro Kjellman, Britt Ellingsen och Vivan Karlsson berättade vad man gör i Lovene.

medlemsavgiften, i andra säljs den till både medlemmar och andra intresserade och på några ställen, bland annat Hyssna, delas den ut till alla i bygden.

En del föreningar har sin årsskrift i A4, andra i A5. Några föreningar ger ut en skrift i samband med ett jubileum. I Mellby och Åsaka hembygds- och fornminnesförening har man gett ut en skrift om Lovene tätort. Man har också gjort ett häfte om Lovene egendom och om Lidan som utgör sockengränsen på en rätt lång sträcka. Nu är man på gång att dokumentera företag och verksamheter

En sådan här dag blir man imponerad över att få se vilka fina jobb man gör i många föreningar runt om i Västergötland.

Västgötabygden

Naturligtvis blev det också en del prat om Västgötabygden. Från redaktionen blev det lite information om vad man i föreningarna bör tänka på när man skickar in text och bilder. Bland de deltagande föreningarna fanns det några som inte synts i Västgötabygden på många år. De fick en liten uppmaning att skicka in något till nummer ett nästa år.

Dagen avslutades med eftermiddagsfika och förhoppningsvis var det ett gäng glada skribenter som återvände till hemorten.

Leif Brunnegård

Hallå där ...

Monika Moberg

Ryktet säger att Du skall få ett fint pris den 5 november, men eftersom tidningen då är på tryckeriet hinner vi inte berätta om det i ett referat. Men Du kanske vill berätta vad som är på gång?

– I samband med att Skövde kulturhus firar sitt 50-årsjubileum den 5 november blir det en stor kulturgala, dit jag har fått en VIP-inbjudan. Artisten Robert Gustafsson, som har växt upp i Skövde, fyller också 50 år och han har instiftat ett kulturpris – Guldnyckeln – som kommer att utdelas till unga estradörer och kulturarbetare från Skaraborg. En fotograf och en illustratör får var sitt kulturstipendium på 10 000 kr. Dessutom delas ett honorärstipendium ut till en kulturarbetare – i år är det jag som får ett erkännande och en present för allt arbete som jag utför sedan 1990-talet för Skövde hembygds-krets och som redaktör för den årliga boken Billingsbygden samt mitt engagemang för Skövde hembygdsförening. Galaprogrammet annonseras som en kulturexplosion med allt från opera till hårdrock med rikskändisar.

Grattis Monika!

Leif Brunnegård

Känns plånboken tjock?

Kanske har Du ibland funderat på att ge en gåva till Din hembygdsförening eller till Västergötlands Hembygdsförbund?

Det är ingen dum idé.

Läsvärt
i korthet

Västgötogenealogen. Tidskrift för Västgöta Genealogiska Förening. Nr 2 2014. Redaktör: Kjerstin Olofsson. 20 sidor. Denna gång en utblick mot Värmland.

Wilhelm von Braun. ”Den där som damerna aldrig läst”. Författare: Lennart Wasling. Utgivare: Wilhelm von Brauns-sällskapet. 190 sidor med massor av illustrationer. En gång en av Sveriges mest populära författare med eget sällskap i Kölingared. Skrev mängder av underhållande dikter, en del rätt elaka, andra så ekivoka att de aldrig trycktes.

Maskinhyvlade stickspån. Författare: Anna Johansson. Utgivare: Göteborgs Universitet. 120 sidor med massor av bilder. En rapport från Hantverkslaboratorier i Mariestad om konsten att skapa hållbara spåntäckta tak.

Hans Menzing

Tankar ve julakaffet julafta 1900

Mor Olsson fanns inte kvar i livet längre, men Olsson å hanses barn velle gärna fira jul sum förr. Di störste barna va redia å kunne hjälpa te både te vardas å te helg.

På förmeddan på julafta feck lelle Eskil åka mä far på släen ut te skogen å hämta hem julagrana. Vecken upplevelse. Hemma igen satte far på julgransfoten å ställde in grana i finrummet.

Meddasmaten åt di i köket som vanlit. Ätter maten geck far å den äldsta tösa in i finrummet å klädde grana ätter alla kônstens regler. Så duka di fram julakaffet på bort sum stog mett i finrummet. Di andre barna satt i kammern å vänta på å få komma in å titta på grannlöten. Äntligen öppnar far dörra. Å så vackert dä va här inne. Så är det dags för julklappen. Man feck en julklapp var och det var en nötti sak.

Ätter kaffet å dä goa düppet kom far på att di gamlaste pajka börja bli geftasvoxna å då kunne detta va ett lämlit tellfälle å ge goa råd. Här ä nöka råd pajka feck. Bru er inte så mö um tösa ä granner å fager unner öga, skönhet förgår men snällhet består. Se ätter hur tösas mor ä, södden mor är blir också tösera. Sura fruntimmer å surt öl sa en akta säk för. Huga också va morbror Anders säger: Det är bättre att inga käring ha än å ha e södden sum bara träter å ställer tet.

Håkansson

Översatt frå en årsskrefte hos Svältornas Fornminnesförening.

Studieförbundet informerar

Studiekommittén består av:

Ingrid Zackrisson, Tostared 0320-62015
Lena Gustafsson, Vårgårda 0322-627181
Lena Johnsson, Istorp 0320-87128
Christer Wennerberg, Vuxenskolan 0708553033

Vi träffas fyra gånger per år för att planera vår verksamhet. Mail och telefonkontakter i gruppen mellan träffarna är ett måste för att det ska fungera.

Följande kurs är planerad:

Utställningen Någonstans i Sverige är på turné i Västra Götaland under vintern fram till sommaren 2015. Gå in på deras hemsida för att se när den är i din närhet.

Hemsidutbildning planeras, vår ordförande Jan-Olof Berglund håller i detta.

Föreningsutbildning planeras också under vintern. Presentation av detta gjordes på de fyra höstmöten som gick av stapeln i september.

Vi planerar under 2015 att göra en serie av föreläsningar och besök i ämnet kulturväxter. Mer om detta i nästa nummer.

Nästa nummer av Västgötabygden

kommer i vecka 8 nästa år. Manusstopp den 10 januari 2014. Men skicka gärna material tidigare. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Om inget annat anges, är artikelförfattaren också fotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. De flesta texter och bilder publiceras på vår hemsida. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Tack för i år!

Nu ser vi fram mot nästa år och hoppas på många trevliga artiklar och notiser från olika håll i Västergötland. Adressen står längst ner i spalten bredvid.

Redaktörsgrupp:

Ann-Britt Boman, sammankallande, Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033 - 26 19 21

e-post: birgitta.fristad@telia.com

Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, 447 93 Vårgårda, tel 0322/66 10 26 e-post: vbn.red@tele2.se

Hans Menzing, ansvarig utgivare, Marumstorget 1, 532 32 Skara, tel 0511/12643,

e-post hans.menzing@telia.com

Övriga i redaktionskommittén:

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3, 54015 Våring, tel 0500-441105, 0708-420453,

e-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen. tel 0303 - 74 98 78. e-post bo.bjorklund@risveden.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmestad, 465 97 Nossebro, tel 0512/531 50, e-post:

frammestad@tagebrolin.se .

Birgit Carlsson, Ljungås, 519 91 Istorp,

tel 070-620 66 66, e-post bisido@hotmail.com

Anna Faxgård, Bua Skogsslätt, 511 98 Hyssna, tel 0320 - 397 77, e-post anna.faxgard@telia.com

Monika Moberg, Fältvägen 5 D, 541 77 Skövde. tel 0500 - 42 52 50. 070-642 56 70,

e-post monika.moberg@blackhornet.se

Curt Magnusson, Aspholmsvägen 32, 441 35 Alingsås,

tel 0322-173 77, 070-965 00 86,

e-post curt.m@spray.se.

Förbundsordförande: Jan-Olof Berglund.

Vice förbundsordförande: Sven-Åke Mökander, Markgatan 39, 441 51 Alingsås, tel 0322-67 23 10,

e-post svenake.mokander@gmail.com

Förbundssekreterare: Monika Moberg

Förbunds-kassör: Lena Gustafsson, Fötene Östergården, 447 91 Vårgårda, tel 0322 - 62 71 81, 0705 - 32 64 24. e-post lena@sodraharene.se

Kanslist: Eva Mann, Västergötlands Hembygdsförbund, Box 15, 534 21 Vara, tel 0512-10550. bost.

0511-37 03 30, Bankgiro 378-5383. Kansliets e-post:

vasterg.hembygdsf@telia.com

När Du vill skicka in text och bilder till Västgötabygden använd e-post vbn.red@tele2.se

En tidnings förändring

För de flesta av oss är det självklart att det kommer en tidning i brevlådan på morgonkvisten. Vår lokaltidning, Alingsås Tidning, firar 150-års jubileum. Men det finns äldre tidningar. Redan 1634 startade drottning Kristina den tidning som idag kallas Post- och Inrikes tidningar. Det är en officiell tidning. Den är rikstäckande och har funnits i 380 år. Tidigare skulle alla viktiga beslut publiceras i denna tidning.

Alingsås Weckoblad

När tidningen startade 7 januari 1865 satt troligen redaktören och skrev sina artiklar med en bläckpenna. Det var en skrivfjäder som man doppade i bläckhornet för att få lite bläck att skriva med. Kanske hade han en blyertspenna. Skrev redaktören fel, fick han stryka det felaktiga eller börja om från början.

När artikeln var klar fick typografen ta hand om den. Han hade en blyform där han plockade in bokstav för bokstav med början från höger. När man tryckt en provsida var det korrekturläsarens tur och hittade han några stavfel fanns möjligheten att rätta till det. Några bilder fanns inte i de flesta tidningarna på den här tiden.

Skrivmaskinen

Runt förra sekelskiftet började skrivmaskinen komma till användning på redaktionen och det kom också en maskin till sätteriet som påminde om skrivmaskinens tangentbord. Den kallas sättningsmaskin Detta innebar att man slapp plocka bokstäverna för hand.

En revolution var säkert möjligheten att sända skrivna meddelanden som telex. Men det krävde att redaktionen var anslutet till ett särskilt telefonnät.

I början av 1900-talet kom de första bilderna. Det var inga foton, det var enkla teckningar. Men det var en omständlig procedur. Man fick skicka bilden till Göteborg för att få den förvandlad till en kliché.

Foton

Det var i början av 1920-talet som man började få filmrullar i stället för glasplåtar i kameran och då blev kameran mer lätthanterlig. Men det fick inte plats så många bilder på en rulle, åtta eller tolv. När filmrullen kom till redaktionen skulle den framkallas och kopieras för att så småningom bli en bild i tidningen. Digitalkamerans bilder kom i början av 1990-talet.

Datorisering

På 1980-talet började datorerna komma in i tidningsvärlden. Det blev mer och mer förfinade system. Idag skriver reportern sin artikel i ett nätverk och lägger artikeln i en mall på angiven plats på tidningssidan, Om Du och jag skickar in en notis hamnar den i redigerarens inkorg. Som regel kopierar redigeraren sedan text och bild och klistrar in den på rätt plats i tidningen. I Alingsås Tidning hamnar det vi föreningsfolk skriver under vinjetten Förening och Församling. Ofta är det en helsida från både kyrkor och andra föreningar.

Kärv ekonomi

Många tidningar brottas med kärv ekonomi vilket har gjort att flera lokaltidningar gått samman. Man har tappat prenumeranter. Det innebär att utrymmet för bygdenotiser minskar. Det tycker jag är tråkigt. Vi vill gärna läsa om en levande landsbygd.

Leif Brunnegård

Alingsås Tidning

